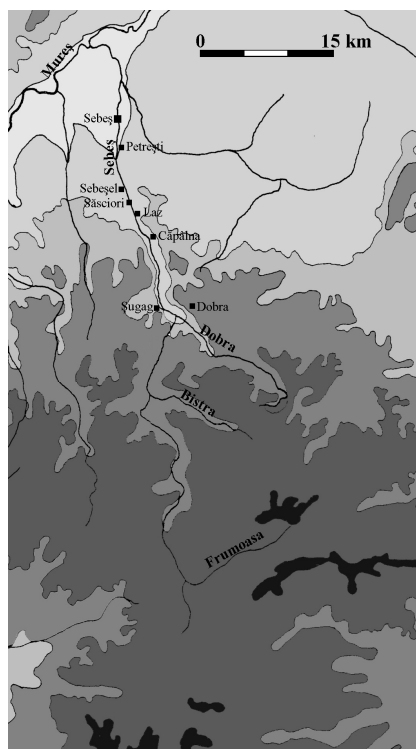

VALEA SEBEȘULUI ÎNTRE ISTORIE ȘI HIDRONIMIE

Râul cu numele Sebeș este afluent de stânga al Mureșului mijlociu și curge pe latura de nord a Masivului Parâng, din Carpații Meridionali în Munții Mărginimei, care cuprind Munții Cindrel și Șureanu¹. El își are obârșia sub vârful Cindrel și, după un scurt parcurs pe direcția nord-est – sud-vest, cotește pe direcția sud-nord până la vărsarea sa în Mureș. De la izvor până la confluența cu Sălanelle, afluent de stânga, râul poartă și acum numele Frumoasa, iar mai în aval primește apele Bistrei și Dobrei, ambii afluenți de dreapta (**harta**). În sectorul superior râul curge printre vârfuri cu altitudini de 1700-2245 m, după care urmează depresiunea Oașa, cu relativ recentul lac de acumulare cu același nume, cheile Sebeșului lungi de vreo 25 km, bazinetul Șugag, în aval de confluența cu Dobra, apoi bazinele Căpâlna, Laz și scurta strâmtoare de la Sebeșel, după care valea se lărgeste continuu până la confluența cu Mureșul, la nord de Lancrăm².

Întinsele pășuni alpine din zona muntoasă au favorizat dezvoltarea păstoritului, mai ales a oieritului, încât pendularea turmelor dintr-un munte în celălalt era și a rămas un fapt cotidian din primăvară până în toamnă. Legătura permanentă între pășunile alpine era înlesnită de plaiurile montane bătute de oiери pe mari distanțe³, iar trecerea de pe un versant al Carpaților pe celălalt nu a putut fi împiedicată nici de vremelnicele granițe politico-administrative. În acest context se înscrie și plaiul care pornea de la sud de Carpații Meridionali, din zona Novaci-Polovragi, și ajungea pe valea Sebeșului (sau invers) trecând prin înaltul pas Urdele (2020 m), urmat acum parțial de șoseaua Novaci-Oașa-Sebeș⁴.

¹ Roșu 1980, p. 294-296; Trufaș 1956, p. 269-272.

² Cf. Glodariu 1983, p. 61-63; Glodariu și Moga 1989, p. 10.

³ Glodariu 1983, p. 62-63.

⁴ Savu 1972, p. 41.

În antichitate și în epoca medievală timpurie, ca de altminteri până astăzi, cu excepții explicabile prin alte considerente decât practicarea numai a agriculturii și a creșterii vitelor, locuirea permanentă a zonei montane a fost și este sporadică, adesea sezonieră, limitată la anotimpul călduros, evitând iernile grele și prelungite.

Dar să urmărim înșiruirea descoperirilor de pe Valea Sebeșului din amonte în aval⁵.

Cea mai în amonte descoperire este semnalată la *Șugag*, fără alte precizări⁶, anume “o piatră cu tăișul puțin arcuit” de la sfârșitul epocii neolitice⁷.

La *Căpâlna*, pe Vârful Strezii sunt semnalate nelipsite materiale aparținând culturii Coțofeni de la începutul epocii bronzului⁸, cunoscuta cetate dacică de pe mamelonul “Cetate”⁹, la poalele lui, la “Obreje”, câteva unelte dacice¹⁰. Tot pe “Cetate” erau urmele probabil ale unui turn medieval de pe la sfârșitul secolului al XIII-lea¹¹. Localitatea apare în documente în anul 1386¹².

La *Laz* sunt semnalate urme ale culturii Coțofeni și o circumvalație de pământ medievală timpurie¹³, posibil contemporană cu urmele de la Căpâlna, Săsciori, Sebeșel și Petrești. În documente este menționată la 1357¹⁴.

La *Săsciori*, în puncte diferite, sunt amintite o așezare eneolitică aparținând culturii Petrești, materiale aparținând epocii bronzului târziu sau mai degrabă începutului primei vârste a fierului, podoabe și o ceașcă dacice, ceramică romană și medievală și o cetate medievală din sec. XII-XIII¹⁵. În documente apare în anul 1309¹⁶.

La *Sebeșel*, în locuri diferite, sunt semnalate fragmente ceramice aparținând culturii Petrești, altele neolitice, Coțofeni, din epoca bronzului, monede și construcții romane și o cetate medievală din sec. XIII¹⁷, iar în documente localitatea este pomenită în 1382¹⁸.

⁵ Pentru descoperirile arheologice antice și medievale timpurii am apelat la publicația colectivă RepArhAlba.

⁶ Actuala localitate Șugag înglobează încă șase cătune; vezi Suci 1968, s. v. *Șugag* (cu cătunele Bârsana, Jidostina, Lunca, Mărtinic, Tău și Vărtoape). Însuși satul Șugag este menționat abia în anul 1750.

⁷ RepArhAlba, nr. 185, p. 185.

⁸ RepArhAlba, nr. 29/1, p. 66.

⁹ RepArhAlba, nr. 29/2, p. 66-67.

¹⁰ RepArhAlba, nr. 29/2, p. 67.

¹¹ Șt. Matei, în Glodariu și Moga 1989, p. 154-156.

¹² Suci 1967, s. v. *Căpâlna*, p. 125-126.

¹³ RepArhAlba, nr. 102, p. 115.

¹⁴ Suci 1967, s. v. *Laz*, p. 352.

¹⁵ RepArhAlba, nr. 160, p. 165.

¹⁶ Suci 1968, s. v. *Săsciori*, p. 108.

¹⁷ RepArhAlba, nr. 164, p. 171-172.

¹⁸ Suci 1968, s. v. *Sebeșel*, p. 112.

Cum s-a spus, după gătuirea de la Sebeșel, valea Sebeșului se deschide ca o pâlnie spre Mureș, încât atât pe teritoriul fostei localități Petrești¹⁹, înglobată astăzi orașului Sebeș, cât și în hotarul orașului²⁰ amintit locuirile abundă din neolitic până astăzi, încât menționarea lor ar ocupa un spațiu extins și nu ar releva în ce ne interesează altceva decât că zona de luncă, dacă nu era inundabilă și “presărată” cu ridicături domoale, nu a fost ocolită de-a lungul timpului.

Urmărind repartizarea teritorială a descoperirilor arheologico-istorice pe valea Sebeșului, de astă dată din aval spre amonte, se impun câteva constatări (**harta**). În epoca neolitică și eneolitică materialele arheologice se masează în locurile joase, de luncă și dealuri domoale spre vărsarea râului Sebeș, la Petrești-Sebeș. Tot acolo se masează locuirea efectivă. Singulară dacă nu neobișnuită, așa adăuga, este posibilă “unealtă” de la Șugag. Oricum acolo nu se poate vorbi de locuire efectivă. Pe măsura trecerii timpului, umanizarea, popularea văii Sebeșului se extinde spre munte, după cum indică urmele arheologice semnalate la Sebeșel, Săsciori, Laz și Căpâlna. Prezența purtătorilor culturii Coțofeni, crescători mai ales de vite mari în locuri mai înalte, astăzi nu mai surprinde pe niciun specialist. Mai mult, în câte locuri și unde lipsesc ei cu desăvârșire ?

Pe durata celei de a doua vârste a fierului descoperiri dacice sunt semnalate la Săsciori și Căpâlna, iar dintre ele se remarcă inevitabil cetatea de la Căpâlna, ale cărei rosturi strategice au fost relevate²¹. În epocă romană, după distrugerea cetății dacice de la Căpâlna și inevitabila strămutare a rarei populații autohtone din apropierea fortificației în locuri mai ușor de supravegheat, locuirea romană este semnalată la Sebeș, Petrești, Sebeșel, Săsciori, pentru ca să se extindă din nou în sec. IV-XIII de la Sebeș în amonte până la Căpâlna. Doar Șugagul și cătunele aparținătoare lui sunt târzii²².

Râul ca atare a purtat inițial numele românesc pe care l-a păstrat până astăzi spre izvoare, adică *Frumoasa*, valea Frumoasei. În perioada româno-slavă un afluent al lui de dreapta a primit numele *Bistra*²³ (= Repedele), iar altul, tot de dreapta, *Dobra*²⁴ (Dobra = bună, în raport cu hidronimul frecvent Valea *Rea*, nepătată). Cert este că hidronimul *Frumoasa* s-a păstrat în timpul cuceririi Transilvaniei de către maghiari, pentru că altminteri nu l-ar fi tradus (de la *szép* = frumos, frumoasă). Coloniștii germani l-au numit Mühlenbach.

IOAN GLODARIU

¹⁹ RepArhAlba, nr. 136, p. 140-142. Localitatea este menționată la 1309 (Suciu 1968, s. v. *Petrești*, p. 39).

²⁰ RepArhAlba, nr. 163, p. 166-171; amintită la 1245 (Suciu 1968, s. v. *Sebeș*, p. 112).

²¹ Glodariu 1982, p. 32-33; Glodariu 1983, p. 59-66; Glodariu și Moga 1989.

²² *Supra*, nota 6.

²³ E. Petrovici, Recenzia lucrării lui István Knieysa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert. (Mit einer kartenbeilage)*, Budapest 1938, 172 p. (*Osmittteleuropäische Bibliothek*, nr. 16), în *Dacoromania*, X, 2, 1942-1943, p. 535.

²⁴ *Ibidem*, p. 544, nota 2, unde se referă la alt râu Dobra, tot afluent de stânga al Mureșului, care se varsă în el la vest de comuna Ilia, jud. Hunedoara.

THE SEBEȘ VALLEY BETWEEN HISTORY AND HYDRONIMY

SUMMARY

The scholar hereby reviews both the archaeological discoveries and the first historical references of settlements in the Sebeș River area, the Mureș River left branch. The settlements migrated from their initial meadow location to the mountain parts up to the 13th century. The river as such was originally referred to as “Frumoasa”, while the two other branches bear Romanian-Slav names (Bistra, Dobra). The Magyars, upon their entering the region, translated the Romanian denomination (*szép* = beautiful).

Abrevieri bibliografice

- Glodariu 1982 - I. Glodariu, “Sistemul defensive al statului dac și întinderea provinciei Dacia”, în *ActaMN*, XIX, 1982.
- Glodariu 1983 - I. Glodariu, “Cetatea de la Căpâlna în sistemul defensiv al statului dac”, în *ActaMN*, XX, 1983.
- Glodariu și Moga 1989 - I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București 1989.
- RepArhAlba - *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia 1995.
- Roșu 1980 - Al. Roșu, *Geografia fizică a României*², București 1980.
- Savu 1972 - Al. Savu, “Pasurile și trecătorile în peisajul carpatic și în viața poporului român”, în *Terra*, 4, 1972.
- Suciu 1967, 1968 - C. Suciu, *Dicționar istoric la localităților din Transilvania*, București, vol. I, 1967, vol. II, 1968.
- Trufaș 1956 - V. Trufaș, *Valea Sebeșului. Date morfologice*, în *Analele Universității București, Seria Științe naturale*, 1, 1956.